

HISTORIA NOWEJ SARZYNY

Część 1. Przed, w czasie i po II wojnie światowej

Azalia 2013 nr 2, s.7

Historia miasta wiąże się ściśle z powstaniem Zakładów Chemicznych *Organika Sarzyna*. W 1937 roku Ministerstwo Spraw Wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej podjęło decyzję o budowie w Sarzynie wytwórni chemicznej o nazwie *Nizet*, która miała produkować nitrozwiazki. Fabryka to jeden z wielu zakładów przemysłowych, które powstały w okresie międzywojennym, głównie w południowo-wschodniej Polsce, w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego. Celem COP-u było wzmocnienie potencjału ekonomicznego i obronności nowo utworzonego państwa. Idea Cop-u niosła za sobą znaczną poprawę warunków bytowania ludności, poprzez zatrudnienie w powstających zakładach. Budowę rozpoczęto w 1937 r. od wytyczenia obszaru około 350 hektarów. Do grudnia trwały prace przygotowawcze: karczowanie lasu, wytyczanie terenu pod budynki i drogi. Na początku 1938 roku doprowadzono energię elektryczną, wodę, rozpoczęto budowę dróg i torów kolejowych. Teren zakładów ogrodzono. Wybudowano stolarnię, warsztat mechaniczny, dziesięć budynków produkcyjnych, magazyny, laboratorium, elektrociepłownię oraz biuro i magazyny. Bezpośrednim inwestorem były zakłady Chemiczne *Boruta* w Zgierzu. Stamtąd też, podobnie jak z Pionek i innych ośrodków przybyli specjaliści. W 1938 na budowie pracowało około 2 tysięcy osób, z czego w przeważającej części mieszkańców okolicznych miejscowości. Dla pracowników przyjezdnych wybudowano kilka budynków mieszkalnych, zaopatrzonych w wodociąg i linię telefoniczną, hotel oraz świetlicę z salą kinową - później Dom Technika. To był załazek przyszłego miasta. Od połowy 1939 roku szkolono i przygotowywano pracowników. Zmieniono nazwę na Wytwórnia Nitrozwiazek Organicznych *Nitroza* w Sarzynie. W połowie października miała ruszyć produkcja.

Pierwszego września nastąpił wybuch II wojny światowej. Do Sarzyny Niemcy weszli 13 września. Wszystkie urządzenia i aparaturę z zakładów wywieźli do Rzeszy, a w opustoszałych budynkach utworzyli magazyny amunicji, która była tu czyszczona, pakowana i wysyłana na front. Do pracy w magazynach i przy transporcie amunicji z bocznic kolejowej zmuszali ludność z okolicznych wsi. Stacjonował tam też na stałe oddział junaków, do którego wcielono mieszkańców bliższej i dalszej okolicy. Obóz pracy przymusowej, nosił nazwę *Waldlager* - leśny obóz. Wśród pracowników było wielu ludzi związanych z podziemiem. Pomagali oni partyzantom w zdobywaniu broni i amunicji. Żołnierze plutonu A K z Woli Zarczyckiej pod dowództwem podporucznika Tomasza Betki, ps. *Manierka* oraz oddziału AK z Sarzyny pod dowództwem plut. pchor. Ludwika Miazgi, ps. *Kurczepala*, dokonywali brawurowych akcji, podczas których wywozili ogromne ilości prochu, trotylu, około pół miliona sztuk amunicji. Akcje często kończyły się drastycznymi represjami wobec ludności cywilnej. Nacieraająca ze wschodu Armia Czerwona wyparła Niemców z Sarzyny 25 lipca 1944 roku, po ośmiogodzinnej zacieklej walce. Przed wejściem Bolszewików Niemcy zdążyli zaminować zakład. W celu zabezpieczenia i oczyszczenia terenu, zarząd administracyjny objęło Ministerstwo Obrony Narodowej. Oddział Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego stacjonował w Sarzynie, w celu ochrony zakładów do 1956 roku. Koszary mieściły się w barakach poza ogrodzeniem zakładu.

W 1946 roku fabrykę przejęły zakłady Chemiczne *Boruta* w Zgierzu, które przed wojną były jej głównym udziałowcem. Okupacja i działania wojenne spowodowały wielkie straty. Zniszczeniu uległa elektrownia, budynki produkcyjne i mieszkalne, spaliło się 50 hektarów lasu. Zmieniono nazwę na Zakłady Związków Organicznych i przystąpiono do intensywnej odbudowy. Początkowo załoga liczyła dwieście osób, w tym dwóch inżynierów.

Po wojnie zakłady i osiedle należały do Sarzyny - wsi i podlegały pod Gromadzką Radę Narodową w Rudzie Łańcuckiej, w powiecie łańcuckim. W skład gromady weszły również : Łukowa, Jelna, Wola Zarczycka, Hucisko i Wólka Niedźwiedzka.

Część 2 - lata pięćdziesiąte XX wieku

Azalia 2013 nr 3 s.6

Dyrektorem zakładów został wówczas Stanisław Opałko, człowiek, który całą swą energię poświęcił dla Sarzyny. Oto fragment jego wspomnień: *Pamiętam pewien grudniowy poranek 1951 roku, kiedy to dotarłem do celu mojej podróży, do stacji kolejowej, na której paliła się jedna lampa naftowa. Była to Sarzyna... W tych latach praca i obowiązki dyrektora przedsiębiorstwa nie ograniczały się jedynie do sfery zagadnień produkcyjnych...Przybywało załogi, czas było pomyśleć o budowie osiedla przyzakładowego. Zadanie to obejmowało bloki mieszkalne i hotele robotnicze... A dom kultury? To była prawdziwa batalia. W Rzeszowie nie mogli zrozumieć, po co chce mieć Opałko Dom Kultury w lesie. Dom kultury został oddany do użytku w 1954 roku. Działały tam zespoły muzyczne i taneczne. Swoją siedzibę miała też orkiestra zakładowa.*

W tym samym roku uruchomiono pierwszą produkcję zakładów - wyroby dla fotochemii. Rozpoczęła również działalność Zasadnicza Szkoła Zawodowa - kuźnia przyszłych kadr zakładu. Wyposażona została w warsztaty i laboratoria oraz internat i mieszkania dla nauczycieli. W tym okresie wybudowano również stadion i utworzono Zakładowy Klub Sportowy *Unia*, w którym prężnie działały sekcje piłki nożnej i bokserska, Treningi i mecze bokserskie odbywały się w *Azalii*, późniejszym Domu Technika. Jak wyglądało Osiedle Stałe na początku lat pięćdziesiątych opowiada w książce *Niebiesko - białe - czerwoni* jeden z zawodników klubu: *Jak myśmy przyjechali, na tym osiedlu były dwa bloki. Dwójka i czwórka. Hotel (dziś UMIG przyp.red.) to było jedno piętro, później resztę dobudowywali. Po drugiej stronie ulicy, gdzie teraz apteka to nie było nic kompletnie. Pola.* Budowa oddalonego o kilometr od zakładów osiedla mieszkaniowego posuwała się w szybkim tempie. Wkrótce liczba mieszkańców wynosiła 1 500. Zamieszkali tu pracownicy pochodzący z okolicznych miejscowości oraz specjaliści, którzy otrzymali nakaz pracy w zakładach. Gdy w 1956 roku utworzono powiat leżajski, miejscowość otrzymała status osiedla o nazwie Sarzyna Osiedle. Powołano pierwszą Radę Narodową, która rozpoczęła swą działalność uroczystą sesją 26 stycznia 1956 roku.

W 1957 roku w budynku dzisiejszego Urzędu MiG powstała szkoła podstawowa ze 157 uczniami, których uczyło sześćcioro nauczycieli. Było to bardzo ważne wydarzenie w życiu społecznym, gdyż dotychczas dzieci uczęszczały do szkół w Rudzie Łańcuckiej i Sarzynie. W tym samym roku, w budynku gdzie dziś mieści MGOPS oddano do użytku szpital, który potem rozszerzono o baraki, służące do 1956 roku oddziałowi Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. W ciągu kilku następnych lat powstały też inne obiekty użyteczności publicznej, m. in. żłobek i przedszkole, które oddano do użytku 1 września 1958 roku.

Część 3 - przed otrzymaniem prawa miejskich

Azalia 2013 nr 4 s.9

W 1961 roku w rozbudowanym budynku Zasadniczej Szkoły Zawodowej powołano pierwszą szkołę średnią Technikum Chemiczne. Powstał w ten sposób zespół szkół, do którego uczęszczało 493 uczniów z okolicy, a także z odległych miejscowości. W 1967 roku otwarto Liceum Ogólnokształcące z siedzibą w zespole szkół.

W tym samym roku Leżajska Spółdzielnia Mieszkaniowa rozpoczęła na terenie naszego miasta budowę pierwszego bloku. We wrześniu 1967 roku liczba uczniów w szkole podstawowej wynosiła 591. Władze podjęły decyzję o budowie nowej szkoły, która oddano do użytku w 1972 roku. Mieściło się w niej 14 sal lekcyjnych, pracownie przedmiotowe oraz sala gimnastyczna. Szkole nadano imię Marii Skłodowskiej-Curie. Po otwarciu nowej "podstawówki" Liceum Ogólnokształcące zostało przeniesione do jej dawnej siedziby, by po kilku latach powróciło do Zespołu Szkół.

Druga połowa lat pięćdziesiątych i lata sześćdziesiąte to okres intensywnego rozwoju zakładów ,

których od 1957 roku, nazwa brzmiała Zakłady Chemiczne Sarzyna. Rozpoczęto produkcję półproduktów organicznych, żywic fenolowo- formaldehydowych oraz wdrażanie do produkcji żywic poliestrowych i epoksydowych. W 1962 roku podjęto produkcję roślin. Pierwszym wyrobem był chwastox R-30. Rok później uruchomiono linię produkcyjną siarkołu. W 1966 roku rozpoczęto produkcję żywic poliestrowych.

W latach sześćdziesiątych do parafii w Sarzynie przydzielono młodego księdza Stanisława Turka, którego zadaniem było utworzenie nowej parafii, obejmującej swym zasięgiem Osiedle i Rudę Łańcucką. W 1970 roku mieszkańcy przystąpili do przebudowy drewnianego budynku gospodarczego na kościół. Pierwszą mszą była pasterka odprawiona przez księdza Turka. Od tego momentu rozpoczęły się prześladowania księdza i zaangażowanych w budowę parafian. Dochodziło nawet do prób podpalenia świątyni, w związku z czym pilnowana była w dzień i w nocy. Złapany na gorącym uczynku mężczyzna przyznał się, że otrzymał rozkaz spalenia kościoła, nawet kosztem spalenia całej wsi. W 1971 roku świątynia została uroczystie poświęcona przez księdza biskupa Ignacego Tokarczuka.

Część 4 - po otrzymaniu praw miejskich

Azalia 2013 nr 5 s.9

Rok 1973 był przełomowym w naszej historii. Pierwszego stycznia miejscowość otrzymała prawa miejskie i nazwę Nowa Sarzyna. Obszar nowego miasta obejmował oba osiedla oraz część Sarzyny i Rudy Łańcuckiej. W roku następnym, w wyniku reformy administracyjnej kraju, utworzono gminę Nowa Sarzyna, w skład której weszły sołectwa Jelna, Łukowa, Ruda Łańcucka, Sarzyna i Tarnogóra, zaś w 1976 do gminy przyłączono sołectwa Majdan Łętowski, Łętownia i Wola Zarczycka.

Lata siedemdziesiąte to okres dynamicznego rozwoju Nowej Sarzyny. Zakłady Chemiczne rozszerzyły produkcję żywic epoksydowych i poliestrowych oraz rozpoczęły wytwarzanie wyrobów silikonowych. W trosce o środowisko naturalne oddały do użytku mechaniczną oczyszczalnię ścieków oraz odkwaszalnię. Wybudowały także zbiornik retencyjny o powierzchni 18 hektarów.

Wraz z rozwojem zakładów wzrastała liczna ludności i rozwijało się budownictwo mieszkaniowe oraz infrastruktura. W tym okresie powstała stołówka dla pracowników, przychodnia przyzakładowa oraz zakład balneologii. W Ustrzykach Dolnych wybudowany został ośrodek wypoczynkowy. Wspaniałym gestem ze strony zakładów było oddanie do użytku odkrytego basenu kąpielowego, na terenie stadionu Unii. Był to jedyny taki obiekt w okolicy - cieszył się więc ogromnym powodzeniem. W 1973 roku wybudowano drugie przedszkole, zaś kilka lat później, gdy siedzibę szpitala przeniesiono z Nowej Sarzyny do Leżajska, w opustoszałym budynku na Osiedlu Awaryjnym powołano trzecie. Powstało też wiele nowych sklepów. W 1978 roku przeniesiono główną siedzibę Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej z Sarzyny do Nowej Sarzyny.

W 1979 roku, obok drewnianego kościółka, rozpoczęto budowę nowej świątyni, która dzięki poszerzeniu granic, położona była na terenie miasta. O budowie nowego kościoła ks. dr Stanisław Turek mówi wywiadzie udzielonym *Kurierowi Powiatowemu* w 2006 roku: *Gdy razem z parafianami postanowiliśmy wybudować kościół murowany, władza wstrzymywała nam jego budowę.- Jednak marzenia o pięknym kościele zrealizowały się.-Tak Matka Boska w końcu nam pomogła. Decydującym wydarzeniem był przyjazd Ojca Świętego Jana Pawła II do Polski w 1979 r. Wtedy też z przyjazdem Papieża rozpoczęliśmy budowę. Przez cały czas trwania tej pielgrzymki budowa była niezwykle szybko i sprawnie prowadzona i w dniu wyjazdu Ojca Świętego prace były już na zaawansowanym etapie.* Konsekracji kościoła dokonał, w roku 1987 biskup Ignacy Tokarczuk

W latach osiemdziesiątych zakłady rozszerzyły znacznie asortyment żywic poliestrowych i rozpoczęły produkcję nowoczesnych środków ochrony roślin, które wkrótce stały się najważniejszymi ich wyrobami.

Osiągnięcia naszego miasta zostały docenione nie tylko przez społeczeństwo. W 1984 roku Nowa Sarzyna otrzymała wysoką nagrodę pieniężną w konkursie Mistrz Gospodarności. W 1986 roku utworzono Spółdzielnię Mieszkaniową, która została jednym z inwestorów, budowanego wówczas, nowego osiedla mieszkaniowo-wego Niwa. Nazwa ta nie przyjęła się. Mieszkańcy sami wymyślili Sójcze Wzgórze i tak już zostało. Inspiracją był popularny wówczas serial telewizyjny Szpital na peryferiach. W tym okresie rozpoczęła się również budowa osiedla domków jednorodzinnych, a także nowego skrzydła szkoły podstawowej.

Część 5 - w wolnej Polsce

Azalia 2013 nr 7/8

Rok 1989, przełomowy w historii kraju, przyniósł też zmiany w naszej gminie. W 1990 roku, w pierwszych wolnych wyborach, społeczeństwo wybrało Radę Miejską, która z kolei powołała burmistrza i zarząd. Nowe władze zakończyły rozpoczętą pod koniec lat osiemdziesiątych budowę bloku komunalnego i skrzydła szkoły. W połowie lat dziewięćdziesiątych uruchomiono w naszym mieście telewizję kablową.

W 1998 roku oddano do użytku miejsko- zakładową biologiczną oczyszczalnię ścieków, przystosowaną do oczyszczania ścieków przemysłowych i komunalnych. Proces technologiczny polega na usuwaniu związków chemicznych zawartych w ściekach przemysłowych za pomocą bakterii bytujących w ściekach komunalnych. Osady powstałe po oczyszczeniu przetwarzane są w pełnowartościowy kompost. Oczyszczalnia spełnia wszelkie wymogi prawa polskiego i europejskiego, pod względem dbałości o środowisko.

W tym samym roku firma Enron Corporation na terenie zakładów chemicznych rozpoczęła budowę pierwszej w kraju elektrociepłowni gazowej wybudowanej, jako tzw. green field Project, przy zastosowaniu najnowszych urządzeń oraz rozwiązań technologicznych. Elektrociepłownia Nowa Sarzyna jest nowoczesna i przyjazna środowisku. Produkuje w układzie skojarzonym energię elektryczną i ciepłą, którą ogrzewane jest miasto.

W roku 2005 oddano do użytku obiekt sportowy- basen kryty i halę sportową, który stał się siedzibą nowo powołanego Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji. Z basenu, w ramach lekcji wychowania fizycznego korzystają uczniowie szkół z terenu całej gminy.

W 2008 roku spółka Panorama, która zapewnia mieszkańcom podstawową opiekę medyczną, po wielu latach oczekiwań, wybudowała nową przychodnię. Opuszczone pomieszczenia zostały wyremontowane i przeznaczone dla instytucji i stowarzyszeń, takich jak Lokalna Telewizja Kablowa, Klub Honorowych Dawców Krwi, PTTK, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Stowarzyszenie *Majdaniarze*. Swoją siedzibę otrzymał również nowo powstałe Koło Polskiego związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, które prowadzi prężną działalność.

W tym samym roku powołano wspólnoty mieszkaniowe. Mieszkańcy szybko zrozumieli, że są gospodarzami na własnym podwórku, sami decydują o wielu sprawach. Po niedługim czasie rozpoczęły remonty budynków.

Część 6 - ostatnie lata

Azalia 2013 nr 9

W 2009 roku, na skrzyżowaniu ulic Jana Pawła II, KEN i 1 Maja powstało rondo, które

w znacznym stopniu przyczyniło się do poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym.

W ramach projektu Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej dofinansowanego ze środków norweskiego mechanizmu finansowego, w 2010 roku zakończono termomodernizację budynku Urzędu Miasta i Gminy oraz szkół i przedszkoli na terenie całej gminy. Największą korzyścią z realizacji projektu jest znaczne ograniczenie zużycia energii cieplnej.

W tym samym roku zakończona została budowa nowego placu targowego, oddalonego od dotychczasowego o około 1 km. Targowisko spełnia wymogi sanitarne. W jego obrębie znajdują się parkingi dla samochodów osobowych i ciężarowych. Wyremontowana została też nawierzchnia ulicy Azalii Pontyjskiej, będącej drogą dojazdową do placu.

Rozpoczęto również realizację projektu rozbudowy kompleksu szkolnego w Nowej Sarzynie o budynek dla Gimnazjum. Pierwszym etapem zadania była budowa łącznika pomiędzy szkołą podstawową i gimnazjum, a MOSiR-em, oddanego do użytku w 2010 roku. Kolejną dużą inwestycją w mieście, zakończoną w 2010 roku był kapitalny remont opuszczonego budynku przy ulicy Łukasiewicza, z przeznaczeniem na siedzibę Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. W budynku mieści się również Niepubliczny Ośrodek Rewalidacyjno- Wychowawczy, umożliwiający realizację obowiązku szkolnego przez dzieci upośledzone umysłowo.

W 2011 roku oddano do użytku nowy lokal Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej, dostosowany wielkością do posiadanego księgozbioru, z dostępem dla niepełnosprawnych.

Największą inwestycją, długo wyczekiwaną przez społeczność było oddanie do użytku, w 2012 roku, nowego budynku Gimnazjum. W szkole, oprócz sal lekcyjnych i pracowni znajduje się przestronna aula, biblioteka z czytelnią, stołówka, kabiny do rozmów z rodzicami, pomieszczenia gospodarcze oraz szatnie. Budynek wyposażony został w windę dla osób niepełnosprawnych. Zajęcia sportowe odbywają się w obiektach MOSiR-ru, z którym szkoła jest połączona wybudowanym wcześniej łącznikiem.

Rok 2012 był również ważny dla Zakładów Chemicznych. W grudniu uruchomiono jedną z najnowocześniejszych w świecie instalację do produkcji substancji MCPA i MCPP-P, stanowiących bazę do wytwarzania nowej generacji środków ochrony roślin.

W bieżącym roku został oddany do użytku kompleks sportowy *Moje Boisko - Orlik 2012*, składający się z dwóch boisk: piłkarskiego ze sztuczną nawierzchnią oraz wielofunkcyjnego do różnych gier zespołowych. Elementem niezbędnym do działalności *Orlika* jest budynek wyposażony w sanitariaty i szatnie dla użytkowników.

Niebawem rozpocznie się realizacja kolejnej dużej inwestycji pod nazwą Rewitalizacja przestrzeni miejskiej i Ośrodka Kultury w Nowej Sarzynie. Budynek zostanie ocieplony, wyremontowany od wewnątrz, wyposażony w nowoczesną aparaturę projekcyjno-nagłośnieniową oraz podjazd dla osób niepełnosprawnych i parking.

Bibliografia:

1. 400 lat parafii w Sarzynie. Praca zbiorowa pod red. Józefa Półciwiartka .Nowa Sarzyna 2000.
2. Janusz Zbigniew, Niebiesko – biało - czerwoni. Stalowa Wola 2003
3. Kronika Miasta i Gminy Nowa Sarzyna
4. Ks. Prałat dr Stanisław Turek [wywiad]. Kurier Powiatowy 2006 nr 3, s.5
5. Pażyra Wincenty , Kalendarium dziejów wsi Sarzyna / opracowanie niepublikowane, Nowa Sarzyna 1997
6. Piłat Władysław, Zakłady Chemiczne Organika Sarzyna, przeszłość, terażniejszość, przyszłość - wizytówka zakładu. Chemik 1987 nr 4
7. Raport z realizacji inwestycji, Azalia NR nr 9,10,11/2009,1,4,10 /2010, 2/2011,7,12/2012.
8. Wadas Grażyna, Waldlager. Azalia 2008 nr 8
9. Wywiad z Agatą Kusy- prezesem KBOS, Azalia 2012 nr 7

10. Wywiad ze Stanisławem Opałką, GŁos Chemika i Metalowca 1981, nr 11

11. www.ens.pl/